

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.5/01>

Васецький В. Ю.

Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ І ОСОБИ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стаття присвячена питанням правореалізації прав і свобод людини, особливості якої пов'язані з безпосередньою взаємодією і взаємною відповідальністю держави і особи. Актуальність проблеми підсилюється обставинами, викликаними агресивними діями росії, необхідністю забезпечити додаткові гарантії безпеки з боку громадянського суспільства і кожної людини окремо. Сучасні умови та історичний розвиток доктрини прав людини обумовлює розгляд питання не тільки у просторовому, а й у часовому вимірах, про що свідчать останні дослідження в цьому напрямі.

Метою роботи є аналіз взаємних обов'язків держави та особи в умовах відбиття агресії РФ та майбутнього миробудівництва, які визначаються юридичною відповідальністю держави перед громадянським суспільством та людиною, тенденцією наближення природно-правової доктрини та позитивного права щодо прав і свобод людини, а також необхідністю в сучасних умовах забезпечити баланс між безпекою держави і правами людини в демократичному суспільстві.

Розгляд основних віх розвитку доктрини прав і свобод людини з позицій їх позадержавного природного походження та з позицій позитивістського підходу свідчить про тенденцію наближення природно-правової доктрини та позитивного права.

Зі статей Конституції України, в яких проголошуються всі основні положення щодо прав і свобод людини, випливає, що владні органи всіх рівнів повинні не залишатися на декларативному рівні, а забезпечувати конституційні гарантії прав та свобод людини і громадянина. Серед міжнародних інститутів і організацій, які визначають зобов'язання України дотримуватися принципів захисту прав і свобод людини, розглянуто Конвенцією про захист прав і основних свобод людини, ратифіковану Україною, та діяльність Європейського суду з прав людини.

Наведені дані про звернення і позови громадян України до Суду свідчать про існування недоліків у законодавстві України щодо забезпечення прав і свобод людини і практику їх застосування. У наш час важливість усунення недоліків у правовій сфері зростає у зв'язку з необхідною мати додаткові гарантії безпеки з боку громадянського суспільства і кожної людини окремо. У післявоєнні часи можна передбачити, що в системі юридичних моделей буде знайдений такий баланс між питаннями безпеки держави і питаннями утвердження і забезпечення прав і свобод людини, якій призведе до їх взаємного підсилення.

Ключові слова: права людини, громадянське суспільство, юридична відповідальність, гарантії безпеки та дотримання прав людини.

Постановка проблеми. Реалізація прав людини має особливості, які пов'язані, з одного боку, з їх специфічною багаторівневою природою, а з іншого боку, з пов'язаністю реалізації прав людини з специфікою кожної конкретної

держави, її приналежності до певної правової системи. Забезпечення прав людини та їх правореалізаційне наповнення змінювалось також протягом довгої історії розвитку права. Тому правореалізація щодо забезпечення прав і свобод людини

повинна розглядатися не тільки у просторовому, а й у часовому вимірах.

У загальному сенсі основною особливістю правореалізації забезпечення прав і свобод людини є безпосередня взаємодія і взаємна відповідальність держави і особи.

Проблема взаємовідносин особи і держави постійно викликала і викликає активну увагу дослідників. У різних аспектах їй присвячені дослідження, які відобразилися в теоретичних положеннях та поглядах таких вчених: Ю. Шемшученко, О. Скрипнюк, Н. Оніщенко, В. Зайчук, Н. Пархоменко, П. Рабінович, С. Шевчук, А. Олійник, О. Кваша, О. Токарчук та ін. Актуальність даної проблеми обумовлена багатьма факторами. Серед факторів, які актуалізують проблему, А. Олійник виділяє такі: місце і роль особистості в політичному житті суспільства; права та свободи особи, її обов'язки тощо [1, с. 26]. Актуальність проблеми, однак, обумовлена значно більш широким спектром обставин, викликаних, в першу чергу, агресивними діями росії та її сателітів, необхідністю забезпечити баланс між безпекою держави і правами людини, що одночасно є необхідною умовою для додаткових гарантій безпеки з боку громадянського суспільства і кожної людини окремо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Скрипнюк зазначає, що в умовах правового режиму воєнного стану відбувається посилення централізації публічної влади, виникають питання, що пов'язані з реалізацією форм демократії та народовладдя [2]. Питанням взаємовідносин держави і громадянського суспільства в умовах воєнного стану і майбутнього миробудівництва присвячено дослідження Н. Оніщенко. Вона, зокрема, наголошує про важливе значення проблеми правового забезпечення взаємодії громадянського суспільства та Збройних Сил України [3]. Н. Пархоменко підкреслює розвиток інститутів громадянського суспільства, самоврядних установ та організацій, посилення їх взаємодії з державою, результатом чого стало визначення НАН України одним із суб'єктів публічної влади в сфері забезпечення правотворчого процесу [4]. О. Кваша наголошує про актуальність в сучасних умовах посилення держави у співвідношенні між забезпеченням прав людини і безпекою держави, оскільки слабка держава не здатна захистити права і свободи своїх громадян, гарантовані Конституцією України [5]. У роботі [6] зазначається важливість правореалізації в контексті взаємовпливу на сучасному історичному етапі двох взаємо-

залежних факторів – безпеки держави і забезпечення прав і свобод людини, що підсилюють одне одного, маючи синергетичну функцію.

Незважаючи на значний інтерес і важливі досягнення у вирішенні проблем правозастосування щодо забезпечення прав і свобод, сучасні умови відбиття агресії рф та майбутнього миробудівництва ставлять нові завдання у питаннях взаємодії держави, громадянського суспільства і особи, які не можна було вирішити у мирному житті.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз взаємних обов'язків держави та особи в умовах відбиття агресії рф та майбутнього миробудівництва, які визначаються юридичною відповідальністю держави перед громадянським суспільством та людиною, тенденцією наближення природно-правової доктрини та позитивного права щодо прав і свобод людини, а також необхідністю в сучасних умовах забезпечити баланс між безпекою держави і правами людини в демократичному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають автори академічного курсу теорії держави і права, реалізація природних прав, які людина має від народження, у країнах романо-германської правової системи відбувається вже на першому етапі їх закріплення позитивним правом. У англосаксонській правовій системі природне право також набуває форми позитивного права шляхом діяльності судових органів [7, с. 450–451]. Тобто у наш час процес реалізації права по відношенню до забезпечення прав людини стоїть на першому місці і відбувається незалежно від типу і особливостей правової системи.

Доктрина прав людини та її втілення у правову практику має довгу історію розвитку. Витоки доктрини прав і свобод людини як фундаментальних прав і свобод, що мають позадержавне походження, виникають із констатації ідеї про природне походження цих прав – принцип, відомий ще з часів античності. Для періоду римського права характерно безпосереднє застосування доктрини в якості джерела права. Громадяни і суди *de facto* черпали знання про правові норми з думок і здобутків відомих юристів, що фактично створювали норми права. У цьому відношенні цікавим є висловлювання найвидатніших юристів, працям п'яти з яких – Ульпіану, Папініану, Гаю, Павлу та Модестину, у V ст. офіційно було надано обов'язкової юридичної сили. Так, Ульпіан зазначав, що «природа навчила всіх живих істот тому, що це право властиве (не лише) людському роду, але є загальним для всіх тварин,

які народжуються на землі, на морі, а також для птахів». Юрист Павло вважав, що за природним правом всі народжуються вільними. Природне право він визначив, як те, що завжди є справедливим і добрим. Гай природне право визначив як «право, що природний розум встановив між усіма людьми» [8, с. 205–206; 9, с. 402; 10, с. 544].

Римське право є базовим джерелом, підґрунтям створення більшості доктрин у країнах континентальної Європи, воно визначило напрямки формування та розвитку відповідних правових систем. Ідея прав людини почала набувати свого звичного для сьогоднішнього значення лише через призму реалізації ідеалів класичного європейського конституціоналізму під час буржуазно-демократичних революцій у Європі та війн за незалежність у США наприкінці XVIII – на початку XIX ст. [11, с. 32]. Розвиток конституціоналізму у XVII – XIX ст. супроводжувався прийняттям актів, що мають в своїй основі саме права людини. Серед таких документів треба, насамперед, відзначити наступні: прийняття в Англії у 1689 р. Біля про права, яким обмежувалися влада короля, проголошувалася свобода парламентських дебатів, виборів і подачі петицій; Декларація прав людини і громадянина 1789 р. у Франції, яка з'явилася результатом революційних подій; Білля про права, прийнятий у 1791 р. Конгресом США, що складається з 10 поправок до Конституції.

У другій половині XIX ст. поряд з розвитком природного права виникає позитивістський підхід [12, с. 616–617]. Джерелом прав людини визнавалася держава, що стоїть над суспільством та формує загальнообов'язкові закони. Позитивізм виступив проти доктрини природного права (А. Меркель, Д. Остін, К. Бергом та ін.). Наслідком позитивістського підходу до співвідношення права та держави, тлумачення права як продукту суверенної державної влади був розгляд прав людини не як її природних невід'ємних властивостей, а як “дарунок” держави. Розрив позитивізму з моральними, особистими, соціальними цінностями дав змогу використовувати його Радянським Союзом, іншими тоталітарними режимами, де вважалося, що народ отримує свої права та свободи з милості держави.

У сучасному публічному праві природно-правовий і позитивістський підходи знаходять своє поєднання. На думку С. Шевчука, конфлікту між зазначеними двома підходами немає, оскільки сучасна наука та відповідна практика не визнає тих прав людини, які не закріплені позитивно

в нормативному вигляді. Фундаментальний та природно-правовий характер прав людини першого покоління отримав всебічне визнання та увійшов в сучасні конституції та міжнародні договори. Позитивні права – права другого покоління, – (право на працю, на соціальний захист та ін.), а також права третього покоління (право на безпечне для життя та здоров'я довкілля та ін.), надаються державою та залежать від здійснення її соціально-економічної функції [13, с. 44].

Про поєднання двох означених підходів стосовно механізмів реалізації прав і свобод людини українські вчені зазначають: «Держава встановлює механізм власної публічно-правової відповідальності, бере на себе обов'язок забезпечити також можливість її реалізації, зробити доступною її для громадян. Цим досягається послаблення тиску держави на суспільство і водночас підвищується можливість його контролю за діями держави, за рішеннями її органів та посадових осіб» [14, с. 53].

Разом з цим М. Козюбра зазначає, що концепція правової держави, згідно з якою норми закону повинні відповідати природно-правовим критеріям, була витіснена винятково номінальним її поняттям, за яким право зводилося до закону, а верховенство права до формального законного управління або правління за допомогою закону. Це дозволило навіть нацистам іменувати свою державу правовою [15].

На сьогодні тенденція наближення природно-правової доктрини та позитивного права відбувається переважно за такими напрямками: необхідності нормативного визнання державою природних прав і свобод особи; конституційного і судового сприяння пом'якшенню суперечностей між позитивістським і природно-правовим підходами, що зумовлює тенденцію до зменшення розбіжностей між цими доктринами – відстороненість позитивістського підходу від особистих і соціальних цінностей та незахищеність природних прав поза правовим регулюванням державою [16].

В новітній історії юридичним актом, в якому правова доктрина в галузі прав і свобод людини отримала позитивне затвердження на міжнародному рівні, стала Загальна декларація прав людини 1948 р. [17]. Стосовно універсального значення Декларації, її М. Оніщук зазначає, що багато держав світу, зокрема Україна, вмістили посилання на Декларацію або її положення у свої конституції та конституційні акти, абсолютна більшість актів, конвенцій і договорів з питань

прав людини, прийнятих після 1948 р., ґрунтуються на її принципах. У ХХІ ст. Декларація, не маючи юридичної сили міжнародного договору, залишається пріоритетним джерелом правозахисної діяльності і визначальним актом у сфері загального руху на захист прав людини [11].

Незважаючи на включення значною кількістю держав у правові акти положення про права людини, однією з основних проблем, на наш погляд, залишається втілення принципів дотримання прав і свобод людини у правову систему держави не як декларацію намірів, а як реально діючі норми законодавства. Теж саме по відношенню до прав і свобод людини стосується реалізації відповідними державними органами своїх повноважень стосовно конкретних суб'єктів. Сама держава не тільки зобов'язана гарантувати права і свободи своїм громадянам, а й нести юридичну відповідальність за порушення нею цих прав зі сторони державних органів, посадових і службових осіб. Звідси впливає важливість правореалізації забезпечення прав і свобод людини з урахуванням специфічних особливостей цього напрямку правової дійсності. Цей напрямок у наш час стає ще більш значущим з врахуванням необхідності додаткового посилення дій держави у галузі безпеки зі сторони громадянського суспільства.

Реалізація прав і свобод людини здійснюється у формі юридичних гарантій дотримання прав і свобод людини і громадянина, які закріплюються в нормативно-правових актах і в залежності від цього можуть мати різний рівень – міжнародно-правовий, конституційний, законодавчий, підзаконний. Забезпечення шляхом гарантування виконання органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами своїх обов'язків щодо реалізації і захисту прав та свобод людини і громадянина визначає специфіку юридичної відповідальності держави по відношенню до зазначених гарантій. Посадові особи, які діють від імені держави чи органів місцевого самоврядування, користуються специфічними владними правами і мають реальну можливість зловживати ними фактичним невизнанням чи ігноруванням того чи іншого права людини і громадянина, або незаконним обмеженням цього права, або порушенням процедури його обмеження тощо. Однією з ланок юридичної відповідальності держави перед особою у сфері реалізації прав громадян є кримінальна відповідальність посадових та службових осіб [18, с. 250; 18, с. 281].

Природні права і свободи людини, які не створюються державою, а належать людині від наро-

дження, не повинні ні в якому разі обмежуватися. Згідно ст. 3 Конституції України [19] людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Крім того, згідно Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [20] не можуть бути обмежені вибір місця проживання, свобода думки, совісті, релігії, а також згідно ст. 32 Конституції України, людина має право на недоторканність приватного житла, особисту і сімейну таємницю. Конституція України згідно зі ст. 22 є правовим актом прямої дії, тобто конституційні права і свободи людини не тільки проголошуються, але й повинні реалізовуватися за допомогою відповідного механізму, вони не можуть бути скасовані, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Згідно зі статтею 102 Конституції України «Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина». Кабінет Міністрів України «вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина» (ст. 116, п. 2). Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують «законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян» (ст. 119, п. 2). Верховна Рада України як законодавчий орган визначає закони, згідно з якими визначаються «права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина» (ст. 92, п. 1).

Із наведених положень Конституції України випливає, що владні органи всіх рівнів повинні забезпечувати конституційні гарантії прав та свобод людини і громадянина. Разом з цим, як зазначають відомі науковці, у тріаді «держава – право – особа» найбільш незахищеним елементом є особа. У державі, що використовує владу в своїх інтересах, є багато шляхів і можливостей обмежувати без належних підстав свободу і права людини. Проблема відповідальності держави перед особою, перед своїми громадянами є однією з найменш розроблених в українській юридичній літературі. Об'єктивно має існувати інститут відповідальності держави перед громадянами, але до цього часу відсутні належні розробки цього питання. Держава має виступати не суб'єктом особливої значущості, а суб'єктом – відповідальною стороною. Завдання українського суспільства – створити ефективні механізми реалізації відповідальності держави перед особою, оскільки держава не зацікавлена в здійсненні

механізму власної відповідальності. В правовій державі такої невідповідальності бути не повинно. Автори, зокрема, наводять приклад ст. 45 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [21], з якого роблять висновок, що з відповідних норм неможливо встановити який саме вид юридичної відповідальності несуть члени Кабінету Міністрів та яким саме законом визначено механізм або порядок притягнення членів Кабінету Міністрів України до юридичної відповідальності [14, с. 53–57].

Важливим міжнародним органом, в діяльності якого встановлена юридична відповідальність держав, став Європейський суд з прав людини. Суд діє на підставі положень, передбачених Конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11 [22]. Юрисдикція Суду визнана обов'язковою всіма державами, що приєдналися до Конвенції, вона поширюється на всі спори, пов'язані із застосуванням і тлумаченням норм Конвенції та Протоколів до неї в національних правових системах європейських країн. Україна приєдналася до Конвенції у 1995 р. та ратифікувала її у 1997 р. Тим самим Україна зобов'язалася закріпити у своєму національному законодавстві основні положення Конвенції.

Згідно положеннями Конвенції держава повинна не лише мати законодавство, яке найбільш повною мірою забезпечує дотримання конвенційних прав та свобод, а й вживати всі необхідні заходи для того, щоб воно реально діяло. З іншого боку, вимоги Конвенції ставлять державу перед необхідністю утримуватися від будь-яких дій, які могли б призвести до порушення прав і свобод. Суттєвою особливістю є юридично обов'язковий характер ухвали Європейського суду з прав людини для держав-учасниць. Суд може, зокрема, зобов'язувати державу виплатити «справедливу компенсацію» з державного бюджету за порушення норм Конвенції.

Із загальної кількості 173 документів, що стосуються прав і свобод людини, Україна приєдналася лише до 32. На кінець 2021 року в Суді розглянуто 11300 справ проти України, а за 2023 р. – 8750 справ. За 10 років Україна має виплатити своїм громадянам за позовами проти своєї держави 51 млн євро як суму справедливої сатисфакції за порушення їх прав [23]. Такі дані свідчать про існування недоліків у законодавстві України по відношенню до забезпечення прав і свобод людини у країні і практику їх застосування, а також недосконалість сучасного стану юридич-

ної відповідальності держави перед суспільством та особою. У роботі [14, с. 105–106] наводиться детальний перелік змін у законодавстві України, які потребують удосконалення.

Україна і зараз знаходиться на шляху розвитку своєї правової системи і, незважаючи на певні недоліки у законодавстві стосовно забезпечення прав і свобод людини, держава має значні досягнення у цьому напрямку, у тому числі і напрацювання, що пов'язані з приєднанням до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Правові засоби взаємодії держави і громадянського суспільства та кожної людини і відповідно засоби забезпечення прав людини відрізняються в умовах правового режиму воєнного стану і в часи післявоєнної відбудови країни. Реалізація правових норм воєнного часу пов'язана з вимушеним посиленням централізації держави. При цьому українська держава діє у рамках законодавства демократичної держави, на відміну від росії, яка у 2022 р. припинила свою участь у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; Європейській конвенції про припинення тероризму; Європейській соціальній хартії та інших.

У післявоєнні часи в Україні можна передбачити, що в системі юридичних моделей буде знайдений баланс між питаннями безпеки держави і питаннями утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави. Можна передбачити, що роль громадянського суспільства зміниться у бік безпосереднього впливу і більшої відповідальності за стан безпеки держави, взаємодії з державними інститутами, підсилюючи їх в цьому напрямі.

Висновки. Досягнення України на шляху демократичного розвитку, зокрема щодо забезпечення прав і свобод людини показують, що на сучасному етапі відбиття агресії рф і майбутнього миробудівництва існує необхідність забезпечити баланс між безпекою держави і питаннями прав і свобод людини, відносно якого можна передбачити, що в демократичному суспільстві це дасть як підсилення безпеки держави, так і розвиток демократичних інститутів.

Загальна тенденція наближення природно-правової доктрини та позитивного права стосовно забезпечення прав і свобод людини у правовій системі України виявляється в застосуванні на конституційному рівні правових норм, що відповідають природно-правовим критеріям та зобов'язуючим положенням Конвенції про захист

прав людини і основоположних свобод, виконанню ухвал Європейського суду з прав людини у справах громадян проти України.

Статистичні дані про звернення громадян України до Європейського суду з прав людини та

кількість ухвал Суду свідчать про існування недоліків щодо забезпечення прав і свобод людини у нормативно-правовому аспекті та практики їх застосування, особливо по відношенню відповідальності держави перед людиною.

Список літератури:

1. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с. С. 26
2. Скрипнюк О. В. Верховенство права як правова і політична цінність. *Альманах права. Правові засади нормотворчої діяльності: національний і зарубіжний досвід*. Вип. 15. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2024. С. 13–17. DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-13-17. С. 15.
3. Оніщенко Н. М. Правотворчість: проблеми сьогодення. *Альманах права. Трансформація законодавства України в сучасних умовах*. Вип. 14. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2023. С. 20–26. DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-20-26.
4. Пархоменко Н.М. Наукова концепція розвитку законодавства як прогностичний документ публічної політики. *Правова держава. Щорічник наукових праць Ін-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. 2024. Вип. 35. С. 82–94. DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-82-94.
5. Кваша О. О. Кримінально-правова охорона державної безпеки України. *Альманах права. Правові засади нормотворчої діяльності: національний і зарубіжний досвід*. Вип. 15. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2024. С. 44–51. DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-44-51
6. Васецький В. Ю. Особливості реалізації прав і свобод людини як додаткових гарантій безпеки у воєнні часи та післявоєнний період. *Альманах права. Феномен реалізації права в контексті сучасного наукового дискусу*: Вип. 16. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2025. С. 180–186. DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-180-186.
7. Теорія держави і права. Академічний курс / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком. Інтер, 2006. 688 с.
8. Зяблюк М. П., Глухова С. В. Ульпіан. Юридична енциклопедія в 6-т. Т. 6 / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 2004. 768 с.
9. Шмоткін О. В. Павло. Юридична енциклопедія в 6-т. Т. 4 / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 2002. 720 с.
10. Горбатенко Г. В. Гай. Юридична енциклопедія в 6-т. Т. 1 / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. 672 с.
11. Оніщук М. Проблеми забезпечення прав людини в Україні: від загальної декларації прав людини до сьогодення. *Право України*. 2009. № 4. С. 29–35.
12. Колодій А. М. Позитивізм. Юридична енциклопедія в 6-т. Т. 4 / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 2002. 720 с.
13. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини. К.: Реферат, 2002. 344 с.
14. Шемшученко Ю. С., Оніщенко Н. М., Пархоменко Н. М. та ін. Концепції удосконалення інституту юридичної відповідальності перед громадянським суспільством та особою в Україні. К: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2014. 112 с.
15. Козюбра М. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 30–63.
16. Васецький В. Ю. Доктрина прав людини в романо-германській правовій системі: автореф. дис. ... юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 20 с.
17. Загальна декларація прав людини. К.: Право, 1995. 12 с.
18. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2004. 464 с.
19. Конституція України 1996 рік. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
20. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради УРСР N 2148-VIII від 19.10.73). Верховна Рада України. Документ 995_043/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 02.10.2025).
21. Закон України «Про Кабінет Міністрів України». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 13. Ст. 222.
22. Конвенція про захист прав і свобод людини (ETS No.5) із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11. *Збірка договорів Ради Європи*. Українська версія. К.: Парламентське видавництво, 2000. 656 с.

23. Європейський суд з прав людини. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_суд_з_прав_людини (дата звернення: 03.10.2025).

Vasetsky V. Yu. IMPLEMENTATION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN THE CONTEXT OF RELATIONS BETWEEN THE STATE AND THE INDIVIDUAL IN A DEMOCRATIC SOCIETY

The article is devoted to the issues of the legal implementation of human rights and freedoms, the features of which are associated with the direct interaction and mutual responsibility of the state and the individual. The relevance of the problem is growing in connection with the aggressive actions of Russia, the need to provide additional security guarantees from civil society and each person separately. Modern conditions and the historical development of the doctrine of human rights necessitate the consideration of the issue not only in spatial, but also in temporal dimensions, as evidenced by recent research in this area.

The purpose of the work is to analyze the mutual obligations of the state and the individual in the context of repelling the aggression of the RF and future peacebuilding, which are determined by the legal responsibility of the state to civil society and the individual, the tendency of the natural law doctrine and positive law to converge regarding human rights and freedoms, as well as the need in modern conditions to ensure a balance between state security and human rights in a democratic society.

Consideration of the main milestones in the development of the doctrine of human rights and freedoms from the standpoint of their non-state natural origin and from the standpoint of the positivism indicates a tendency towards convergence of the natural law doctrine and positive law.

From the articles of the Constitution of Ukraine, which proclaim all the basic provisions on human rights and freedoms, it follows that authorities at all levels should not remain at the declarative level, but provide constitutional guarantees of human and citizen rights and freedoms. Among the international institutions and organizations that determine Ukraine's obligations to adhere to the principles of protecting human rights and freedoms, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ratified by Ukraine, and the activities of the European Court of Human Rights are considered.

The data on appeals and lawsuits of citizens of Ukraine to the Court indicate the existence of shortcomings in the legislation of Ukraine regarding the protection of human rights and freedoms and the practice of their application. Nowadays, the importance of eliminating shortcomings in the legal sphere is increasing due to the need to have additional security guarantees from civil society and each person. In the post-war period, it can be predicted that in the system of legal models such a balance will be found between issues of state security and issues of establishing and ensuring human rights and freedoms, which will lead to their mutual intensification.

Key words: human rights, civil society, legal responsibility, security and human rights guarantees.

Дата надходження статті: 06.10.2025

Дата прийняття статті: 10.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025